

Mlada Holá – Martin Holý a kol., Profesori pražské utrakvistické univerzity v pozdním středověku a raném novověku (1457/1458-1622),
Academia a Historický ústav 2022, 650 s. a 43 obr., ISBN 978-80-200-3328-4
(Academia), ISBN 978-80-7286-375-4 (Historický ústav)

Výchozí základnou grantového výzkumu zaměřeného na řádné profesory pražské utrakvistické univerzity bylo 199 biogramů doložených a náležitě kvalifikovaných vyučujících označených jako *professores ordinarii* nebo *magistri actu regentes*. Každý z těchto biogramů představuje výsledek podrobného průzkumu dosavadní literatury, edic i dosud nevydaných úředních knih univerzitní samosprávy a většinou též dalších pramenů. Odkazy v závěru hesla jsou nezřídka stejně rozsáhlé jako předcházející text. Záměrem zjevně bylo neopomenout žádný archivní nebo tištěný zdroj poučení, byť by šlo jen o zmínku v soudobém listáři. Na první pohled sice působí tento nekomentovaný výčet na závěr každého hesla jako pouhá snůška všech dostupných bibliografických údajů, znalec však záhy zjistí, že zdánlivě odtažitě odkazy často přinášejí cenná nova.¹ V každém případě však širě výzkumu je impozantní, což se obráží i v seznamech pramenů a literatury (s. 488–583).

Rozsah hesel odpovídá délce působení a významu dochovaného díla toho kterého profesora. Zatímco téměř neznámý Bernard Rosarius má záznam na několik řádků, více místa proti průměru se dostalo výrazným osobnostem, jmenovitě např. Janu Rokycanovi, Tadeáši Hájkovu z Hájku, Matouši Collinu z Chotěřiny, Adamu Danielovi z Veleslavína, Janu Jeseniovi či Janu Campanovi. Ani v heslech těchto proslulých profesorů, u nichž bylo zpravidla třeba poznatky kondenzovat, nebylo opomenuto nic významného, co by statisticky poznamenalo celkové závěry. V řadě hesel autorský tým podstatně rozmnožil nebo zpřesnil dosavadní znalosti. Je tomu tak jednak začleněním poznatků nejnovějšího bádání (příkladem tu může být stat' věnovaná Hilariu Litoměřickému), jednak rozšířením dosavadních poznatků, například v biogramech Stanislava z Velvar či raného humanisty Václava z Chrudimě. Nepochybuji, že obdobně tomu je i v případě profesorů ze 16. a počátku 17. století, jejichž hesla bylo nad mé síly podrobně zkoumat. Není také divu, že ke grantovému úkolu byli pro období pozdního středověku příbráni dva tak znamenití znalci jako Ivan Hlaváček a Blanka Zilynská. Zatím co první z obou spoluautorů zpracoval 14 biogramů, druhý o dva méně. A jelikož jsem zmínil číselné údaje, dodávám, že Martin Holý je podepsán pod 113 a Mlada Holá pod 55 hesly, při čemž pět dalších připravili společně. Celkově má tato dokumentační část (s. 253–487) zhruba stejný rozsah jako vyhodnocení výzkumu (s. 9–252), jemuž se nyní budeme věnovat.

V úvodu, který současně tvoří první z 15 kapitol výkladu, oba hlavní autoři zdůvodnili časové komponenty výzkumu, typologicky vymezili čtyři okruhy pramenů, stručně pojednali o předchozím bádání a nástinem obsahu dalších kapitol naznačili problémy, otázky a metody výzkumu.² Počty mistrů, dobovou terminologií a okolnosti přijetí za profesora, které jsou náplní druhé kapitoly, zčásti již známe. Zbývá dodat, že souběžně působilo

¹ Sám bych dal přednost komentovanému výběru literatury i edic, protože je ponecháno na čtenáři, aby zjistil, že některé edice jsou již antikvovány a že řada uvedených titulů je kompilativní povahy. Naopak, dílo tak základní, jakým v případě tohoto výzkumu byla sedmismazková Rukověť humanistického básnictví Josefa Hejnice a Jana Martínka, se zkratkou RHB a vyznačením dílu i stran se opticky zcela ztrácí, ačkoli nadále je nepostradatelným kompendiem údajů o všech literárně činných profesorech.

² Pokud dále nebudu uvádět autory kapitol, podíleli se na nich společně Mlada Holá a Martin Holý.

nanejvýše deset mistrů *actu regentes* a že podmínky přijetí *in consilium magistrorum* byly poměrně mírné, ať již šlo o žadatele nebo o tak zvanou vokací oslovené adepty. Absolventi jiné vysoké školy museli ovšem nejprve požádat o přijetí za člena pražské univerzity.

Skladbu pražských profesorů podle běžných kritérií obdobných sociologických rozborů osvětlil ve třetí a čtvrté kapitole Martin Holý. Nepřekvapuje, že mezi nimi měli naprostou většinu domácí Češi (85 %), zatímco na Moravy připadla necelá dvacetina (4,5 %).³ Jazykový původ vzhledem k bilingvitě řady mistrů regentů bylo obtížné přesně stanovit. Jelikož však více než 60 % z nich pocházelo z královských měst a jelikož utrakvismus byl po celou zkoumanou dobu pro přijetí do profesorského sboru podmínkou *sine qua non*,⁴ lze jazykově český původ považovat za dominantní znak celé korporace. Nejvíce profesorů pocházelo přímo z pražských měst (32), druhé místo náleželo Žatci (9), dále následovaly Písek a Krouhřim (6), Chrudim (5), Klatovy a Litoměřice (4), zatímco Kutná Hora a Plzeň byly rodištěm jen tří mistrů regentů. Původem také byla dána příslušnost většiny profesorů k měšťanskému stavu. Profesori z poddanských měst potřebovali k svému stavovskému vzestupu výhost, nobilitovaní profesori byli ve sboru výjimkou. K tomuto stručnému shrnutí třeba dodat, že autor textu získané poznatky ilustruje prostřednictvím individuálních osudů. Zvláště to platí pro absolventy zahraničních univerzit. Nejvíce profesorů této skupiny získalo vzdělání ve Wittenbergu (7), dva ve Frankfurtu nad Odrou, v Padově a ve Ferrare, přičemž v případě italských univerzit téměř vždy šlo o studium lékařství.⁵ K oběma kapitolám jsou připojeny velmi cenné mapy se sítí škol v Čechách a na Moravě, které ke škodě věci lze zkoumat jen se silnou lupou.

V páté kapitole Mlada Holá pojednala o mistrovských kolejích i hmotném zabezpečení *actu regentes*, a doplnila tak svůj předchozí výzkum kolejí studentských.⁶ Více než jinde se zde dostalo místa i barvitým podrobnostem, aniž by na ně byla soustředěna hlavní pozornost, jak tomu nejednou bylo v knihách Zikmunda Wintra. Mladá Holá se podílela i na další kapitole, v níž se spolu s Martinem Holým zaměřila na výuku, jejímž hlavním působištěm byla lektoria v Karlově koleji. Vedle vlastní výuky, disputací a zkoušek, k nimž se proti starším dobám dochovalo překvapivě málo pramenů, náležela dále k povinnostem profesorů povinná účast na univerzitních slavnostech, beáních i promociích, a v neposlední řadě též výkon funkcí spojených se správou univerzity. Tu sice tvořila po většinu zkoumaného období jen artistická fakulta, přesto však úřad rektora a jeho pravomoci zůstaly v podstatě nedotčeny. Funkce rektora, děkana, proboštů a direktorů kolejí v sedmé kapitole výstižně postihla Mlada Holá.

Dvě následující kapitoly osvětlují paralelní a následné kariéry profesorů. V celém zkoumaném období, jak tomu ostatně je dodnes, řada čelných profesorů vykonávala více úřadů

³ Zhruba to odpovídá profilu absolventů, který jsem zkoumal s Miroslavem TRUCEM, *Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433–1622*, AUC-HUCP 4/2, 1963, s. 3–52, cituji z přetisku mého souboru *Alma mater Pragensis. Studie k počátkům univerzity Karlovy*, Praha 2016, tab. na s. 427.

⁴ Mezi luterány Martin Holý zařadil necelou desítku osob, při čemž nevyloučil, že někteří profesori mohli být sympatizanti a po roce 1609 i přímo členy jednoty bratrské.

⁵ Podle biogramů jsem si ověřil, že jednotlivci získali titul též v Lipsku, Rostocku, Tübingen, Krakově a Boloni. Matěj Korambus absolvoval neznámo kde.

⁶ Mlada HOLÁ, *Studentské koleje pražské univerzity v pozdním středověku a raném novověku (do 1622)*. *Dějiny – správa – úřední písemnosti*, Praha 2018. Připomínám tu i edici, na níž se podílela spolu s Martinem Holým, *Das Studentenkolleg der Böhmisches Nation der Prager Universität. Edition der Rechnungen aus den Jahren 1541–1611*, kterou v této revue (AUC-HUCP 61/2, 2021, s. 107–109) recenzoval Ivan Hlaváček.

a funkcí, jež nebyly přímo spojeny s univerzitou. Vedle vylepšení nevalných příjmů profesori tím usilovali o posílení sociálních a jiných vazeb mezi univerzitou a orgány duchovní i civilní správy. V prvé řadě tu šlo o úzké vazby na vedení utrakvistické církve, v níž někteří profesori působili jako administrátoři, přisedící konsistoře, správci Betlémské kaple nebo jako opati emauzského kláštera. Někteří profesori si přivydělávali soukromou výukou, jiní svými znalostmi farmakologie a ranhojičství. Zatímco na kapitole o paralelních kariérách se podíleli oba hlavní autoři, v deváté kapitole věnované následným kariérám se k Martinu Holému připojil Marek Ďurčanský.⁷ Jak ze samotného názvu kapitoly plyne, pro značnou část profesorů bylo působení na univerzitě pouhým předstupněm k další kariéře. A jelikož se to ve sledovaném období vztahovalo na více než šedesát procent všech členů mistrovského sboru, bylo třeba vysledovat jejich následné uplatnění. Pomineme-li specifické osudy pobělohorských emigrantů, byla běžným kariérním modelem výhodná ženitba se zámožnými vdovami, která bývalým profesorům nejednou zajišťovala místo v městských úřadech nebo v samotné radě. Naopak jen ojedinělé byly případy následné kariéry v královských úřadech spjatých s městy (zejména úřad rychtáře) a svobodné intelektuální profese.

Svých předchozích prací věnovaných vzdělanostnímu mecenátu (bývalých) vyučujících Karlova učení využil v desáté kapitole také Martin Holý.⁸ Vedle drobnějších odkazů zaznamenaných v *Kalendáři dobrodiní prokázaných pražské akademii* Jana Campana Vodňanského se tu oprávněně dostalo pozornosti velkorysé nadaci se základním kapitálem pěti set kop míšeňských grošů, kterou pro chudé a potřebné mládence založil Šimon Proxen ze Sudetu.⁹ Svou velkorysostí Proxena překonal bývalý rektor, později též lékař a majitel tiskárny Jan Berka z Chocně. Řadu odkazů kolejm i jednotlivcům tvořily legáty knih z bohatých knižních kolekcí, o nichž v další (11.) kapitole na základě svých celoživotních výzkumů pojednal Ivan Hlaváček. Jedním z nejvýraznějších darů kolejní knihovně Karolina byl soubor 71 dochovaných svazků z odkazu dlouholetého profesora Václava Korandy mladšího.¹⁰ Velikostí ji možná překonala knihovna, kterou vodňanské škole odkázal mistr Havel Gelastus, neboť při její první inventarizaci ji zřejmě tvořilo více než sto svazků.

Seznamy knižních sbírek vítaně rovněž odrážejí postupnou proměnu literárních zájmů i ambic většiny profesorů spojenou s prvními ozvuky italského humanismu. Psaní příležitostných veršovaných skladeb k nejružnějším příležitostem se záhy stalo běžnou součástí života vzdělanostních elit českých měst a šlechtických dvorů. Znalost latiny byla nezbytnou podmínkou i při značně rozšířeném pěstování epistolografie. Ostatním čtenářům univerzitní profesori vycházeli vstříc překlady osvědčených, žánrově pestrých děl cestopisné, historické, politicko-filosofické i kratochvilné povahy. Objem této vedlejší vzdělávací i výdělečné činnosti byl natolik rozsáhlý, že se Martin Holý a Jindřich Marek ve 12. kapitole museli místy omezit na ilustrativní výčet autorů a titulů. S podobnou potíží musel v následující kapitole zápolit Martin Holý, jemuž připadl úkol nastínit kontakty pražských univerzitních

⁷ Srov. zvl. Marek ĎURČANSKÝ, *Písaři městských kanceláří a předbělohorská univerzita. Na cestě k širšímu pohledu*, Documenta Pragensia, Supplementa 9, 2018, s. 219–236, a též, *Professors of the Prague University and their careers in the urban milieu (1526–1622)*, AUC–HUCP 60, 2920, s. 271–284.

⁸ Viz zejména Martin HOLÝ, *Vzdělanostní mecenát v zemích České koruny (1500–1700)*, Praha 2016.

⁹ Zmínky si tu zaslouží podrobnější výklad ve studii: Martina HOLÝ, *Šimon Proxen ze Sudetu († 1576) jako renesanční mecenáš*, in: Oldřich Chládek – Tomáš Petráček – Jan Sič – Veronika Stachurová–Kucrová (edd.), *Jdi svou cestou a nech lidí mluvit: variety sociálních a kulturních dějin*, Praha 2017, s. 259–273.

¹⁰ Těto kolekci se po Emmě Urbánkové věnoval Jindřich MAREK, *Václav Koranda mladší: utrakvistický administrátor a literát*, Praha 2017, s. 108–146.

profesorů s jejich zahraničními kolegy a jinými příslušníky evropské *res publica litteraria*.¹¹ Již výběr dosavadní literatury v poznámkovém aparátu je impozantní, přičemž zdaleka nebylo možné zachytit různorodost kontaktů a jejich literární odezvy, ať již šlo o odchovance zahraničních univerzit nebo o kontakty osob spojených pouze vzájemnou korespondencí.

Závěrečná kapitola příznačně pojednává o umírání, smrti a pohřbech univerzitních mistrů. Své síly k ní opět spojili oba hlavní autoři, při čemž důvtipně vzali v potaz různorodé prameny písemné i hmotné povahy. Většina mistrů doživotně spjatých s univerzitou v kolejích také zesnula, což rektori nebo děkani ohlašovali vyhláškami (intimacemi) na dveřích Karolina. Více dokladů o pohřbech, zádušních mších i náhrobcích je k dispozici až pro druhou polovinu 16. století. V závěrečné 15. kapitole oba hlavní autoři stručně shrnuli výsledky týmového prosopografického výzkumu, jehož rozsah přesvědčivě dokládá seznam pramenů i literatury. Ocenit je třeba i výběr 43 obrazových příloh.

Shrnuji: odborné veřejnosti i dalším zájemcům se touto publikací dostává závažné, přínosné a pozorně redigované kompendium osvětlující českou vzdělanost v období mezi husitstvím a Bílou Horou. Jde o dílo, které je vhodné mít po ruce.

František Šmahel

doi: 10.14712/23365730.2023.11

Marie Tošnerová – Miroslava Květová, Paměť měst. Narativní prameny k dějinám Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic do roku 1800

Studie o rukopisech Monographia XXII, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha 2019, 430 s., ISBN 978-80-88304-21-0

Kniha historiček Marie Tošnerové a Miroslavy Květové přináší přehledné zhodnocení dochovaných převážně raně novověkých narativních pramenů městské provenience ze tří měst: Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic, přičemž hlavní pozornost je zaměřena na kronikářské či pamětní záznamy. Kniha je jedním z výsledků dlouholeté činnosti Oddělení pro soupis a studium rukopisů při Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd České republiky, v. v. i., ale především dlouholetého výzkumu prvně jmenované autorky.

V úvodní kapitole je obecně popsána městská historiografie v českém prostředí v období pozdního středověku a raného novověku, a to nejdříve z pohledu zájmu historiků o tuto problematiku a následně z hlediska vývoje městských narativních pramenů. Kronikářská díla městské provenience jsou představena v širokém kontextu, včetně souvislostí s jiným prostředím (šlechtickým, církevním) a snahami o jejich ediční zpřístupnění nebo komplikovanými formami dochování v podobě např. různých opisů nebo jen fragmentů starších pramenů zahrnutých do mladších textů. Jsou přitom zohledněny nejen rukopisné prameny, ale i staré tisky. Vedle známých a méně známých „kronik“ je věnována pozornost i drobnějším, ale o to typičtějším a hojně dochovaným dokumentům jako jsou rukopisné

¹¹ Mohl se tu mimo jiné opřít o vlastní studii: Martin HOLÝ, *Šlechtičtí vzdělanci z českých zemí a evropská res publica litteraria v poslední třetině 16. a v prvních desetiletích 17. století*, Historie – otázky – problémy 1/1, 2008, s. 13–34.